

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ*

STUDYING DEMOCRATIC ATTITUDE OF THE STUDENTS IN HISTORY EDUCATION IN TERMS OF INDIVIDUAL VARIABLES

Aydın GÜVEN**

Özet

Bu çalışmanın genel amacı, tarih öğretiminde öğrencilerin demokratik tutum kazanımında bireysel değişkenlerin ne derecede etkili olduklarını tespit etmektir.

Öğrencilerin demokratik tutum kazanımında etkili olan bağımsız bireysel değişkenler olarak, cinsiyet, okul türü, bölüm türü ve tarih öğretmen davranış düzeyi ele alınmıştır. Tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam, tarih dersinin içeriği, demokrasinin süreci, savaş, barış ve demokratik değerlerin toplam puanı, bağımlı değişkenler olarak çalışmamızda yer almaktadır.

Araştırmanın evreni Erzurum il merkezinde bulunan 23 lisenin 3. sınıflarında okuyan öğrencilerden; örnekleme ise, bu liselerin 3. sınıflarında okuyan öğrenciler arasından seçkisiz (random) yolu ile belirlenen 1354 kişiden oluşmaktadır. Araştırmada 5'li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Anket formundan elde edilen veriler SPSS 11.5 istatistik programından analiz edilerek yorumlanmış ve tespit edilen sonuçlara yönelik öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tarih Öğretimi, Öğrenci, Demokratik Tutum,

* Atatürk Üniversitesi S.B.E.'de yapılan "Tarih Öğretiminde Öğrencilerin Demokratik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" adlı doktora çalışmasından özetlenmiştir.

** Yrd.Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi K.K.Eğitim Fak.Tarih Eğitimi Ana Bilim Dalı Erzurum

Abstract

The general purpose of this study is to determine the effect of individual variables in bestowing democratic attitude to the students studying history.

The independent individual variables effective in bestowing democratic attitude to the students like gender, school type, and department type and history teacher behavior level are taken in hand. The dependent variables are democratic environment in the classroom during history courses, contents of history courses, democracy process, war, peace, and democratic values' total score.

The domain of the study is 12th grade students of 23 high schools located in Erzurum city center; the sample consists of 1354 students randomly selected from 12th grade students of these high schools. 5-point Likert-type scale was administered in the study. The data obtained from survey form were evaluated by analysis made by SPSS 11.5 statistics program and suggestions were made for the conclusions.

Keywords: *History Education, Student, Democratic Attitude*

Giriş

İnsanlık tarihinin ilk devirlerinde, kişilerin bağımsız, herhangi bir sınırlama içinde olmadan gerçekleştirmiş oldukları yaşamları, daha sonraki yıllarda çeşitli sebeplerden dolayı bir topluluk halinde yaşama zorunluluğunu beraberinde getirmiştir. Bu topluluklar zamanla, kendi yaşam tarzlarını düzenleyen birtakım kurallara sahip olmuşlardır. Topluluklarda diğer insanlarla yaşama kararı alan birey ise, bunun karşılığında, bu düzenin kurallarına uyma konusunda birtakım sınırlamaları kabul etmiştir.

Toplulukta yaşayan insan, diğer insanlar ve kurumlarla ilişkisini belirli bir düzende gerçekleştirmesi gerekir. Birey içinde bulunduğu toplumda huzurlu yaşam sürdürmesi için, toplumsal kuralları ve bunların doğurduğu hak ve sorumlulukları öğrenmesi gerekmektedir.(Yeşil, 2001:46) Demokratik bir toplulukta yaşam içinde, bireylerin demokrasinin ne olduğunu, demokratik yaşam biçimini ve bunun gerektirdiği davranışları öğrenmesi ve bireye bu yönde imkanların verilmesi gerekmektedir.(Yeşil,2001:46)

Demokrasi bugünün dünyasında, hemen hemen bütün yönetim şekilleri tarafından benimsenen, çeşitli dönemlerde farklı uygulama örneklerine rastlasak bile (Dahl,2001:7-25), şu ana kadar bulunan ve uygulanan en iyi yönetim şeklidir. Her siyasal sistem gibi demokrasinin de bazı değer ve özellikleri vardır ve bunlar üzerinde inşa edilerek büyür ve gelişme imkânı bulur. Kendisinin varlığı, kendine inanan, değerlerini benimsemiş olan bireylere bağlıdır. Bugün demokrasi, bütün siyasi yönetimlerin, yönetim şekilleri nasıl olursa olsun kendilerini ifade etmek için başvurdukları bir kavram haline gelmiştir. (Schauer, 2002:53;Türkbağ,2002:62; Barry, 2003:321)

Demokrasinin değerlerinin neler olduğu hususunda tamamen hemfikir olunamamıştır. Çünkü demokrasi kavramının bizzat kendisi üzerinde uzlaşma sağlanılamamıştır.

Yine de demokrasinin çoğu yazar tarafından ifade edilen değerleri; eşitlik, yaşama saygı, özgürlük adalet, dürüstlük, iyiyi arayış, işbirliği, özgüven, hoşgörü, duyarlılık, sorumluluk, farklılıkları kabul etme, barış, gelişim, mükemmellik, çoğulculuk, çok seçenekli seçim, tartışma, uzlaşma, azınlık haklarına saygı ve çoğunluğun kurallarını kabullenme, merhamet, sadakat, işbirliği, aklın egemenliğidir. (Kıncal ve Işık, 2003:57; Meyer, 1990:197-202; Büyükdüvenci,1991; 583)

Demokrasinin değerlerinin bilinmesi, değerlerinin toplumun her alanında işlerliğinin olması için geçerli değildir. Bu değerlerin bilgi boyutu olarak kişilere aktarılması yeterli olmamaktadır. Değerlerin bireylerde içselleştirilmesi için, onların toplumun her kademesinde yaşaması ve yaşatılması gerekmektedir

Değerlerin benimsenmesi süreci topyekûn bir süreç olmak zorundadır. Demokratik değerler, sadece devlet yönetimi alanında değil, aileler, okullar, ekonomik kuruluşlar, sendikalar, partiler vb. gibi kurumlar içinde de geçerli olmalıdır. (Özbudun:6-7; Büyükdüvenci,1991;588) Özellikle buradaki kurumlar içinde okul, devlet ve ailenin bu süreçte birbirini tamamlamaları ve desteklemeleri gerekmektedir. (Karakütük,2001;20)

Tarih Öğretimi ve Demokratik Değer

Her sistem, yönettiği toplumun bireyelerine, tutumlar, değerler ve davranış kuralları öğretmeğe çalışır. (Turan,1977;57) Bir siyasal sistem olan demokrasi de varlığını korumak ve devamlılığını sürdürmek için, değerlerini topluma benimsetme ihtiyacındadır. Değerlerin benimsenmesi sürecinde, okul ve aile gibi kurumlar, daha ön plana çıkmaktadırlar.

Demokratik bir toplumun oluşumunda eğitimin yeri ve önemi büyüktür. Hatta eğitim demokratik bir toplum oluşturmanın ön şartı olarak kabul edilmektedir. (Yeşil, 2001:38) Hangi toplum içinde olunursa olunsun, topluluğun değerleri, tecrübesi, bilgi birikimlerinin gelecek kuşaklara aktarılması sürecinde eğitimin ön plana çıktığını görebiliriz. Bu aktarım konusuna Dewey'de dikkat çekmiştir. (Dewey, 1996:10)

Demokrasiler, geleceklerini sağlamak için vatandaşların aktif olarak katılımına gerek duyarlar. Vatandaşların aktif katılımı sağlamak için gerekli olan bilgi, yetenek ve değerlerin kazandırılmasında eğitim önemli bir rol oynamalıdır. Okullarda, bu değerlerin kazandırılacağı ortamlar, öğrencilere sağlanmalıdır (Print,Qmstrom ve Nielsen: 2002, s.193; Beetham ve Boyle, 1998:132)

Demokrasi, demokrasiye inanmış, demokrat insanlardan oluşan toplumların rejimidir. (Bilgen, 1994:27) Demokrat insan; bağımsızlığına düşkün, özgür, kendi kararlarını alan, eleştirel düşünen, duygu ve düşüncelerini açıkça söyleyen, hoşgörülü, kaba güce karşı olan, tartışmaktan zevk alan, bireysel ayrılıklara saygı duyan, yenilikçi, değişime açık, kendine ve insanlığı güvenen bir kişidir.(Öztürk ,1994:5) Okul insanlarda bu bilincin oluşmasında önemli bir yere sahiptir.

Okullardaki yönetim, öğretmen ve öğrenci arasındaki ilişkilerin düzeyi bu değerlerin oluşumu için önemlidir. Çünkü değerlerin öğrenciler tarafından içselleştirilmesi sürecinde, bu ilişki düzeyi etkileyici bir pozisyonadadır. Okuldaki öğrenciler, hem formal hem de informal eğitim etkinlikleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu süreçte öğretmenin durumu daha bir önem kazanmaktadır. Çünkü öğrenciler çevresindeki değer verdiği insanların davranışlarını model almak yolu ile taklit etmektedirler.

Bireylerin demokratik vatandaşlığın gerektirdiği niteliklerde yetiştirilmeleri hakkındaki hususlar, Türk Milli Eğitiminin genel amaçları içinde kendine yer bulmuştur. (<http://ogm.meb.gov.tr>)

Değerlerin benimsetilme sürecinde tarih öğretimi önemli bir yeredir. Demokratik ülkelerde, tarih dersinin yardımıyla öğrenciler, demokrasinin değerleri, nitelikleri ve demokratik yönetim yollarını kavrayıp, yetişkin çağa geldiklerinde iyi bir demokrat vatandaşa bulunması gereken bilgi ve anlayışı kazanabilirler. (Dance, 1969:89)

Safran (1998:27), tarihin öğrencilere bir tecrübe sunduğunu, bunun sonucunda öğrencilerin toleransa, esnekliğe, kritik olmaya yöreklendirmesi gerektiğini ve tarihin amaçlarının bunlar olması lüzumunu ifade etmektedir.(Safran bir diğer çalışmasında, milli tarihin toplumu ve onu meydana getiren fertlere vatan, millet sevgisi ile fedakarlık duygusu aşıladığını, fertlere birlikte olma şuru ve aralarında dayanışma ruhu yarattığından bahseder.1993:7)

Tarih derslerinde, insan hakları konularında bilgi vermek, gençlere dünyanın çeşitli bölgelerindeki hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesinin ekonomik, siyasi ve toplumsal nedenlerini ortaya koymak sureti ile onları olgularla yüz yüze getirerek, gençlerde etkin bir ahlak bilincinin gelişmesi sağlanabilir. (Klecker, 1982:153)

Çağlayan (1981:31), kişinin tarih öğrenimi ile bilimsel düşünme gücü kazandığını, bunun sonucunun bireyde sosyal ve siyasi bilinci pekiştirerek, olaylar karşısında demokratik bir tavır sergilemeye götürdüğünü belirtir.

Dilek (2002:52) ise, ülkemizde tarih öğretiminin, vatandaşlık duygusu, moral ve kültürel değerleri aşımak açısından Türk toplumunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere düzenlendiğini ve Türk okullarında tarih öğretiminin amacının bir bakıma, ahlak, hukuk ve vatandaşlık eğitime hizmet etmek olduğunu belirtmiştir.

Duncan(1999:101), çoğu ülkede tarih ve tarih eğitiminin önemli bir yer teşkil ettiğini, bunun sebebinin politikacılar ve eğitimcilerin, bireyde kişiliğin oluşumu, kimlik duygusunun gelişmesi, insanlara cazip gelen toplum türünün oluşumu için tarihin oynadığı rollerin farkında olduklarını ifade etmektedir. Bunun sonucu olarak tarih eğitiminin içeriğinin itiraz edilen ve yeniden

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

savunulan, görüşme ve tartışma yapılan bir durumda olduğunu ifade etmektedir.

Konuların işlenişi sırasında demokrasinin değerleri hakkında bilgiler verilmesi gerekmektedir. Tarih derslerinde, hoşgörü, adalet, insan hakları gibi temalarına vurgu yapılması, başka kültür ve uluslara saygı gösterilmesi, ulusları küçültücü ifadelerin kullanılmaması, derslerin işlenişi sırasında konularla ilgili olarak devlet yönetiminde bulunanların yapmış oldukları faaliyetlerin açıklanmasında objektif olarak davranılması, değerlerin kazanımı açısından önemlidir. Öğrencilerde diğer milletlere karşı düşmanlık ve önyargılara yol açabilecek olan bir tarih anlatımından kaçınılması gerektiği yazarlar tarafından ifade edilmektedir. (Koullapis, 1998:284)

Tarih ders kitaplarının, demokratik değerlerin öğrenciler tarafından benimsetilme sürecinde önemli bir faktör olduğu bilinmektedir. Yazılan ders kitaplarındaki ifadeler, bu değerlere aykırı olmamalıdır. Sakaoğlu da (1998:143) çağdaş tarih öğretiminin evrensel ilkeleri arasında, hoşgörü, anlayış ve insanlık sevgisi kazandırma, demokrasi isteği gibi ilkeleri söyledikten sonra, ders kitaplarının bu ilkelere aykırı olmaması gerektiğini ifade etmektedir.

Özbaran da (1997:137) okutulan tarih ders kitaplarında, demokratik ifade ve tavırların eksik olduğunu, sınıf içindeki tartışmalarda, müfredat-kitap-öğretmen üçlüsünün yansıttığı kalıpların demokratik bir ortama izin vermeyeceğini belirtmektedir.

Tarih öğretmenleri sınıf içi etkinliklerde; ayrımcılık yapılmamasına, derslerin işleniş ve yöntemleri konusunda öğrencilerin görüşlerinin alınmasına, değerlendirme sınavlarında objektif olunmasına mümkün olduğunca özen göstermeye çalışmalıdır. Öğrencilerin sınıf içinde derse iştiraklerine ve karar alma süreçlerine katılmalarına müsaade edilmelidir. Öğrencilerin bağımsız düşünebilmeleri için bu etkinliklerin yapılması önemlidir.

Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın genel amacı, tarih öğretiminde öğrencilerin demokratik tutum kazanımında bireysel değişkenlerin ne derecede etkili olduklarını tespit etmektir. Bu amaca yönelik olarak şu problemlere cevap aranacaktır.

1-Öğrencilerin cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri lise ve bölüm türlerine, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre; tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam, tarih dersinin içeriği, demokratik değerlerinin toplam puanı ile ilgili puan ortalamaları arasında farklılaşma var mıdır?

2-Öğrencilerin cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri lise ve bölüm türlerine, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre; farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasında farklılaşma var mıdır?

3-Öğrencilerin cinsiyetlerine, öğrenim gördükleri lise ve bölüm türlerine, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre; savaş, barış ve demokrasinin süreci ile ilgili puan ortalamaları arasında farklılaşma var mıdır?

Sayıtlılar:

Araştırmaya katılan öğrencilerin, geliştirilen anketteki sorulara verdikleri cevaplarda içten ve samimi oldukları, anket yolu ile toplanan verilerin, tarih öğretiminde öğrencilerin demokratik tutumlarında, değişkenlerin ne türlü bir etkisinin olduğu ile ilgili durumu ortaya koyacak bir nitelikte olduğu, seçilen örneklemin evreni temsil ettiği, varsayılmıştır.

Sınırlılıklar:

Bu araştırma; Tarih öğretiminde öğrencilerin demokratik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından, tarih dersinin içeriği, sınıf içi demokratik ortam, demokratik değerlerin toplam puanı, savaş, barış, farklı kültür ve milletler ve demokrasinin süreci ile ilgili boyutlarda araştırılması, Erzurum il merkezinde bulunan liselerin 3. sınıflarında okuyan öğrenciler. Örnekleme katılan öğrencilerin görüşleri, ankette yer alan, öğrenciler için 35 soru, konu ile ilgili ulaşılan yerli ve yabancı kaynaklar, 2004-2005 öğretim güz yarılı ile sınırlıdır.

Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelindedir. Araştırma ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklar incelenmiştir. Araştırma için, tarih eğitimi anabilim dalı, sınıf öğretmenliği anabilim dalı ve eğitim bilimleri bölümünde bulunan öğretim elemanları ile görüşülerek bir anket formu geliştirilmiştir. Hazırlanan anket, Erzurum il merkezinde bulunan bazı okullarda deneme olarak uygulanmıştır. Bu uygulamadan sonra elde edilen bilgiler doğrultusunda, anketin amaca uygunluğu, içeriği, ifadelerin anlaşılabilirliği konusunda öğrenci, alanında uzman

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

olan öğretim elemanlarının görüşleri dikkate alınarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2004-2005 eğitim-öğretim yılı I.dönem, Erzurum il merkezinde bulunan yirmi üç lisede öğrenim gören lise üçüncü sınıfta bulunan öğrenciler, örneklemini ise bu öğrenciler arasından seçkisiz (random) olarak belirlenen 1354 kişi oluşturmaktadır.

Anketlerin Güvenirlilik ve Geçerlik Durumu

Araştırmamızda, eş formulu yöntem kullanılmıştır. Bunun için güvenilirlik hesaplanmasında Sperman Brown Korelasyon Katsayısı, Kuder Richardson Formülü ve Cronbach Alpha Katsayısı'ndan faydalanılmıştır. Anketimizin güvenilirliği de Cronbach Alpha Katsayısı ile test edilmiştir. Cronbach ve Nannually Alpha değerlerinin 0.70 den büyük olması, ölçme aracının güvenilirliği için uzmanlar tarafından yeterli kabul edilmektedir. SPSS paket programında yapılan teste ölçme aracımızın güvenilirliği 0.85 olarak bulunmuştur.

Bulgular ve Yorumlar

Örneklemini oluşturan öğrencilerin, cinsiyetlere göre dağılımı Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo-1: Örneklemin cinsiyetlerine göre dağılımları

Cinsiyet	N	%
Erkek	795	58,7
Kız	559	41,3
Toplam	1354	100,0

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam, tarih dersinin içeriği ve toplam demokratik puan ortalamaları açısından aralarında fark olup olmadığını saptamak için t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre, Tarih Dersinde Sınıf İçi Demokratik Ortam, Tarih Dersinin İçeriği ve Demokratik Değerlerin Toplam Puan Ortalaması, Standart Sapması ve t Değeri

	CİNSİYET	N	\bar{X}	S.S.	t
Tarih Dersinde Sınıf İçi Demokratik Ortam	Erkek	795	63,0201	9,07967	-5,406***
	Kız	559	65,4884	6,96042	
Tarih Dersinin İçeriği	Erkek	795	82,1333	12,74314	-5,774***
	Kız	559	85,8676	10,07678	
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Erkek	795	145,1535	20,44096	-6,023***
	Kız	559	151,3560	15,77634	

Elde edilen bulgulara göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam ile ilgili, cinsiyet ortalamaları arasında 0.001 önem düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilere nazaran, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam boyutu ile ilgili tutumları daha olumludur. Yani bu konuda, kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha duyarlıdır. Tarih dersinin içeriği ile ilgili, gruplar arasında 0.001 önem düzeyinde, anlamlı bir fark bulunmuştur. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre, tarih dersinin içeriğinde, demokratik değerlerin işlenmesi ile ilgili tutumları daha olumlu ve yüksektir. Bu sonuca göre, kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre demokrasi ve onun değerlerinin tarih derslerinde konu olmasını daha çok arzulamaktadırlar.

Demokratik değerlerin toplam puanı ile ilgili, gruplar arasında 0.001 önem düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre demokratik değerlerin puan ortalamaları daha yüksektir.

Demokratik değerler konusunda, Şahin’in yapmış olduğu çalışmada, sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının sınıf ortamına dönük demokratik değerler konusunda, cinsiyetler arasında bir fark bulunmamıştır. (Şahin,2004:130-142) Saracaoğlu-Evin-Varol’un, Atasoy’un ve Büyükkaragöz’ün yapmış oldukları çalışmalarda ise, demokratik tutum ve davranışlar

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

bakımından cinsiyete göre farklılaşma tespit edildiği ve bunun kızlar lehine olduğu sonucuna ulaşılmıştır. (Saracaoğlu-Evin-Varol,2004:347; Atasoy, 1997:71; Büyükkaragöz, 1989:77,83). Yine Kaldırım'ın yaptığı olduğu çalışmada, eşitlik ve milli egemenlik boyutlarında, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre algı düzeyleri daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir. (Kaldırım,2004:379) Bulduğumuz bulgularda, yapılan çalışmalardaki çıkan sonuçlarla bir paralellik göstermektedir.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam, tarih dersinin içeriği ve demokratik değerlerin toplam puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Tarih Dersinde Sınıf İçi Demokratik Ortam	Gruplar arası	1236,054	2	618,027	8,953***
	Grup içi	93254,872	1351	69,027	
	Toplam	94490,925	1353		
Tarih Dersinin İçeriği	Gruplar arası	2750,293	2	1375,147	9,912***
	Grup içi	187422,723	1351	138,729	
	Toplam	190173,016	1353		
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Gruplar arası	7527,985	2	3763,993	10,689***
	Grup içi	475740,403	1351	352,139	
	Toplam	483268,388	1353		

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F= 8,953$ $p<0,001$) Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinin içeriği ile ilgili puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F= 9,912$ $p<0,001$)

Tablo 3'de görüldüğü gibi, örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, demokratik değerlerin toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F=10.689$ $p<0,001$)

Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo-4

	Lise Türü (I)	Lise Türü (J)	Ortalama Fark (I-J)
Tarih Dersinde Sınıf İçi Demokratik Ortam	Genel	Meslek	2,1467***
	Ana./Ana. Meslek	Meslek	2,9003***
Tarih Dersinin İçeriği	Genel	Meslek	2,4561**
	Ana./Ana. Meslek	Genel	1,9746**
		Meslek	4,4306***
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Genel	Meslek	4,6027***
	Ana./Ana. Meslek	Genel	2,7282*
		Meslek	7,3310***

Tablo 4’den, öğrencilerin öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersindeki sınıf ortamı, tarih dersinde konu olabilecek demokrasi ile ilgili hususlar ve demokratik değerlerin toplam puanı açısından, meslek liselerinin diğer lise türlerine göre bariz bir şekilde geride kaldığı gözlenmektedir. Yine bütün bu hususlar göz önüne alındığında, Anadolu/Anadolu meslek liselerinin diğer lise türlerine göre, ön plana çıktığı görülmektedir. Meslek liselerinde, meslek derslerinin ağırlıkta olması, öğrenim gören öğrencilerin ilgi ve eğitim seviyeleri nedeni ile bu durum ortaya çıkmış olabilir. Anadolu/Anadolu meslek liselerinin diğer lise türlerine göre ön plana çıkması, gelen öğrencilerin belli bir seçim neticesinde gelmesi ve öğrencilerin eğitim düzeylerinin yüksek olması bu sonuca yol açmış olabilir. Saracoğlu ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada da, mesleki teknik liselerden mezun olan öğrencilerin demokratik tutumlarının en düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir.(Saracaoğlu vd.,2004:347)

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam, tarih dersinin içeriği ve demokratik değerlerin toplam puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 5’de verilmiştir.

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tablo-5

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Tarih Dersinde Sınıf İçi Demokratik Ortam	Gruplar arası	1199,255	5	239,851	3,466**
	Grup içi	93291,671	1348	69,207	
	Toplam	94490,925	1353		
Tarih Dersinin İçeriği	Gruplar arası	1716,514	5	343,303	2,456*
	Grup içi	188456,503	1348	139,805	
	Toplam	190173,016	1353		
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Gruplar arası	5455,268	5	1091,054	3,078**
	Grup içi	477813,119	1348	354,461	
	Toplam	483268,388	1353		

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F= 3,466$ $p<0,01$) Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinin içeriği ile ilgili puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F= 2,456$ $p<0,05$) Tablo 5’de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, demokratik değerlerin toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F= 3,078$ $p<0,01$) Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo-6

	Bölüm Türü (I)	Bölüm Türü (J)	Ortalama Fark (I-J)
Tarih Dersinde Sınıf İçerisinde Demokratik Ortam	Sos. Bil.	Spor	8,6564***
	Türk. Mat.	Spor	8,8841***
	Fen Bil.	Spor	8,6193***
	Yab. Dil	Spor	9,5600***
	Sanat	Spor	8,1309***
Tarih Dersinin İçeriği	Sos. Bil.	Spor	9,7179**
	Türk. Mat.	Spor	9,2722**
	Fen Bil.	Spor	8,1494**
	Yab. Dil	Spor	10,6000**
	Sanat	Spor	8,6198**
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Sos. Bil.	Spor	18,3743***
	Türk. Mat.	Spor	18,1563***
	Fen Bil.	Spor	16,7687***
	Yab. Dil	Spor	20,1600***
	Sanat	Spor	16,7506**

Tablo 6'dan, öğrencilerin öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersindeki sınıf ortamı, tarih dersinde konu olabilecek demokrasi ile ilgili hususlar ve toplam değerler puanı açısından spor bölümü, diğer bölüm türlerine göre bariz bir şekilde geride kaldığı gözlenmektedir

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam, tarih dersinin içeriği ve demokratik değerlerin toplam puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7'de verilmiştir.

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tablo-7

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Tarih Dersinde Sınıf İçi Demokratik Ortam	Gruplar arası	396,343	2	198,171	2,845
	Grup içi	94094,583	1351	69,648	
	Toplam	94490,925	1353		
Tarih Dersinin İçeriği	Gruplar arası	1325,846	2	662,923	4,743**
	Grup içi	188847,170	1351	139,783	
	Toplam	190173,016	1353		
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Gruplar arası	3166,541	2	1583,271	4,455*
	Grup içi	480101,846	1351	355,368	
	Toplam	483268,388	1353		

Tablo 7 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde sınıf içi demokratik ortam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir ($F=2,845$ $p>0,05$) Örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinin içeriği ile ilgili puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F=4,743$ $p<0,01$ Tablo 7'e göre, örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, demokratik değerlerin toplam puanları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F=4,455$ $p<0,05$) Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo-8

	Tarih Öğrt.Dav.Biç. (I)	Tarih Öğrt.Dav.Biç. (J)	Ortalama Fark (I-J)
Tarih Dersinin İçeriği	Demokratik	Otoriter	1,7571*
		İlgisiz	2,4181*
Demokratik Değerlerin Toplam Puanı	Demokratik	Otoriter	2,6536*
		İlgisiz	3,8240*

Tablo 8'den farklılaşmanın, tarih öğretmenlerinin davranış biçimleri olarak demokratik olanlar lehine olduğu görülmektedir. Buradan tarih derslerinde, demokratik davranışlar gösteren öğretmenlerin, öğrenciler üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucu çıkarılabilir.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları açısından aralarında fark olup olmadığını saptamak için t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo-9

	Cinsiyet	N	\bar{X}	S.S.	t
Farklı Kültür ve Milletler	Erkek	795	16,0214	3,10493	-4,802***
	Kız	559	16,7800	2,47566	

Elde edilen bulgulara göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili gruplar arasında, 0.001 önem düzeyinde, anlamlı bir fark bulunmuştur. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili görüşleri daha olumludur. Yani bu konuda, kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha duyarlıdır.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 10'da verilmiştir.

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tablo-10

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Farklı Kültür ve Milletler	Gruplar arası	132,013	2	66,006	8,011***
	Grup içi	11131,430	1351	8,239	
	Toplam	11263,442	1353		

Tablo 10 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türüne göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir (F=8,011 p<0,001). Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD analizi yapılmış ve Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo-11

	Lise Türü (I)	Lise Türü (J)	Ortalama Fark (I-J)
Farklı Kültür ve Milletler	Genel	Meslek	0,6145**
	Ana./Ana. Meslek	Meslek	0,9703***

Tablodan 11’den, öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türü genel ve Anadolu/Anadolu meslek lisesi olanların, meslek liselerine göre, tarih derslerinde farklı kültür ve milletlerle ilgili konularda daha duyarlı olduklarını söyleyebiliriz.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo-12

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Farklı Kültür ve Milletler	Gruplar arası	57,647	5	11,529	1,387
	Grup içi	11205,795	1348	8,313	
	Toplam	11263,442	1353		

Tablo 12 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir ($F=1,387$ $p>0,05$).

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 13’de verilmiştir

Tablo-13

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Farklı Kültür ve Milletler	Gruplar arası	24,246	2	12,123	1,457
	Grup içi	11239,196	1351	8,319	
	Toplam	11263,442	1353		

Tablo 13 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde farklı kültür ve milletler ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir ($F=1,457$ $p>0,05$).

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre, demokrasinin süreci, barış ve savaş ile ilgili puan ortalamaları açısından aralarında fark olup olmadığını saptamak için t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo-14

	CİNSİYET	N	\bar{X}	S.S.	t
Demokrasinin Süreci	Erkek	795	16,3333	3,01145	-3,334***
	Kız	559	16,8587	2,61435	
Barış	Erkek	795	8,1434	1,87777	-6,411***
	Kız	559	8,7513	1,46062	
Savaş	Erkek	795	3,9836	1,15368	-4,282***
	Kız	559	4,2343	0,91218	

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Elde edilen bulgulara göre, tarih dersinde demokrasinin süreci ile ilgili gruplar arasında 0.001 önem düzeyinde anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğrencilerin, cinsiyetlerine göre, tarih dersinde barış ile ilgili, 0,001 önem düzeyinde, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Buradan da kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre barış konusunda daha hassas olduklarını söyleyebiliriz. Öğrencilerin, cinsiyetlerine göre, tarih dersinde savaş ile ilgili arasında, 0,001 önem düzeyinde, gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinde demokrasinin süreci, barış ve savaş ile ilgili puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 15’de verilmiştir

Tablo-15

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Savaş	Gruplar arası	3,107	2	1,554	1,364
	Grup içi	1538,609	1351	1,139	
	Toplam	1541,716	1353		
Barış	Gruplar arası	3,403	2	1,701	0,560
	Grup içi	4107,995	1351	3,041	
	Toplam	4111,397	1353		
Demokrasinin Süreci	Gruplar arası	149,550	2	74,775	9,221***
	Grup içi	10955,535	1351	8,109	
	Toplam	11105,085	1353		

Tablo 15 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türüne göre, tarih dersinde savaş ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir (F=1,364 p>0,05). Öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinde barış ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir (F= 0,560 p>0,05) Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri lise türlerine göre, tarih dersinde demokrasinin süreci ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir (F= 9,221 p<0,001)

Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD analizi yapılmış ve Tablo16'da verilmiştir.

Tablo-16

	Lise Türü(I)	Lise Türü(J)	Ortalama Fark (I-J)
Demokrasinin Süreci	Genel	Meslek	0,4162*
	Ana./Ana.	Genel	0,5830**
	Meslek	Meslek	0,9992***

Tablodan Anadolu/Anadolu meslek liselerinin diğer lise türlerine göre, tarih dersinde demokrasinin süreci ile ilgili görüşleri daha yüksek düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde demokrasinin süreci, barış ve savaş ile ilgili puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo-17

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Savaş	Gruplar arası	4,844	5	0,969	0,850
	Grup içi	1536,873	1348	1,140	
	Toplam	1541,716	1353		
Barış	Gruplar arası	44,502	5	8,900	2,950*
	Grup içi	4066,895	1348	3,017	
	Toplam	4111,397	1353		
Demokrasinin Süreci	Gruplar arası	57,646	5	11,529	1,407
	Grup içi	11047,439	1348	8,195	
	Toplam	11105,085	1353		

Tablo 17 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde savaş ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir ($F=0,850$ $p>0,05$). Öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde barış ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F= 2,950$ $p<0,05$). Örnekleme oluşturan öğrencilerin, öğrenim gördükleri liselerdeki bölüm türlerine göre, tarih dersinde

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

demokrasinin süreci ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmektedir ($F= 1,407$ $p>0,05$) Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD testi uygulanmış ve bulgular Tablo-18’de verilmiştir.

Tablo-18

	Bölüm Türü (I)	Bölüm Türü (J)	Ortalama Fark (I-J)
Barış	Sosyal Bilimler.	Fen Bil.	0,3074*
		Spor	1,4103**
	Türkçe- Matematik	Fen Bil.	0,2293*
		Spor	1,3322**
	Fen Bil.	Spor	1,1028*
	Yab. Dil	Spor	1,1467*
Sanat	Spor	1,4346**	

Tarih dersinde barış ile ilgili puan ortalamalarında, farklılaşma daha çok spor bölümleri aleyhine olduğu görülmektedir.

Örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde demokrasinin süreci, barış ve savaş ile ilgili puan ortalamaları arasındaki farklılaşma düzeyini tespit etmek amacı ile varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo-19

	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	SD	Ortalama Kare	F
Savaş	Gruplar arası	16,376	2	8,188	7,252**
	Grup içi	1525,341	1351	1,129	
	Toplam	1541,716	1353		
Barış	Gruplar arası	18,934	2	9,467	3,125*
	Grup içi	4092,464	1351	3,029	
	Toplam	4111,397	1353		
Demokrasinin Süreci	Gruplar arası	51,770	2	3,029	3,164*
	Grup içi	11053,315	1351	8,182	
	Toplam	11105,085	1353		

Tablo 19 incelendiğinde, örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde savaş ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F=7,252$ $p<0,01$) Öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde barış ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F=3,125$ $p<0,05$). Örnekleme oluşturan öğrencilerin, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerine göre, tarih dersinde demokrasinin süreci ile ilgili puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu görülmektedir ($F=3,164$ $p<0,05$) verilmiştir. Farklılaşmanın kaynağını bulmak için LSD analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 20’de verilmiştir.

Tablo-20

	Tarih Öğrt.Dav.Biç. (I)	Tarih Öğrt.Dav.Biç. (J)	Ortalama Fark (I-J)
Savaş	Demokratik	Otoriter	0,1801**
		İlgisiz	0,2882**
Barış	Demokratik	Otoriter	0,2061*
		İlgisiz	0,2945*
Demokrasinin Süreci	Demokratik	Otoriter	0,4277*

Buradan öğrenciler üzerinde, tarih öğretmenlerinin davranış biçimlerinin, onların demokrasinin süreci, barış ve savaş ile ilgili görüşlerinde etkili olabildiğini söyleyebiliriz.

Sonuçlar ve Öneriler

Araştırmada elde edilen bulgular yardımıyla, özetle bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Tarih öğretiminde öğrencilerin demokratik tutumlarının oluşmasında, bireysel değişkenlerin etkili olduğu anlaşılmıştır. Genel olarak kızların demokratik tutum konusunda erkeklere göre daha duyarlı oldukları, Anadolu/Anadolu Meslek liselerinin diğer lise türlerine göre, demokrasi ve demokratik değerler hususlarında daha ön planda oldukları tespit edilmiştir.

Tarih öğretiminde önemli bir saç ayağı olan öğretmenlerimizin, davranış biçimleri otoriterden demokratik bir seviyeye yükseldikçe, öğrencilerinde bu süreçten pozitif bir şekilde etkilendikleri ortaya çıkmıştır.

Bu bulgular ışığında şu öneriler getirilmiştir:

TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

1- Okul ortamında öğrencilerin kendilerine model aldıkları kişilerin başında öğretmenleri gelmektedir. Bireyin davranış ve tutumlarının oluşumunda model aldıkları kişilerin özellikleri çok önemli bir yere sahiptir. Araştırma sonucunda tarih öğretmenlerinin davranışlarının ümit verici olduğu fakat istenilen demokratik seviyede olmadığı görülmüştür. Tarih öğretmenleri, her davranışları ile öğrencilere örnek teşkil etmek zorundadır. Derslerde öğretmenler öğrencilere değerli oldukları hissini vermelidirler. Öğrenciler ile olan ilişkilerinin, demokratik bir seviyede olmasına özen göstermelidirler. Tarih öğretmenlerinin bu hususları benimseme ve uygulamasında Milli Eğitim Bakanlığına ve öğretmenlerimizin mezun olduğu fakültelerimize önemli bir iş düşmektedir. Bakanlık açacağı hizmet içi eğitim kurslarında, demokrasi, insan hakları ve demokrasinin değerleri konusunda öğretmenlerimizi bilgilendirme yoluna gidebilir. Öğretmenlerimizin mezun olduğu fakültelerinde ise, demokrasi, insan hakları konusunda dersler konulabilir ve tarih derslerinin işleniş sırasında konuların özelliklerine göre, bu hususlara vurgular yapılabilir. Derslere giren öğretim elemanlarının sınıf içinde ve dışında öğrencilerle olan ilişkilerinde demokratik düzeyde olmasına özen göstermeleri önemlidir. Fakülte, bölüm veya anabilim dalı bazında kültürel çalışmalar, kulüpler vb. çalışmalar yapılarak öğrencilerin bunlara katılımları sağlanabilir.

2- Tarih derslerinin program çerçevesinde demokrasi, insan hakları ve demokratik değerler ile ilgili konulara yer verilmelidir. Diğer konuların işlenişinde de demokrasi ile ilgili hususlar varsa, bunları ön plana çıkarıp vurgu yapılabilecek bir tarzda programlar yapılabilir.

3- Tarih derslerinde okutulan kitaplarda, kullanılan ifadelerin düşmanlıklar yaratacak, bunları körükleyecek tarzda olmamasına özen gösterilmelidir. Öğrencilerin eleştirel bakış açısı kazandırmalarını sağlayacak değerlendirmeler yapılmalıdır. Bu konuda en çok kitapların okutulması için onay veren Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, belirtilen hususlar konusunda özen gösterebilir.

4- Liselerde bulunan bölümlerin programlarına sosyal içerikli derslere yer verilmeli, yer alan derslerinde haftalık saatlerinin arttırılmasına yönelik çalışmalar yapılmasına özen gösterilebilir.

5- Öğrencilerde demokratik davranışların benimsenmesi sürecinde, okul, öğretmen ve aile üçlüsünün yılda bir veya iki defa veli toplantılarında değil, eğitim-öğretim yılı içerisinde düzenli olarak bir iletişim sürdürülmesine yönelik çalışmalar yapılabilir.

6- Sadece tarih derslerinde demokratik bir ortamın olması, istenilen davranış değişikliği için yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda okul ortamının da demokratik bir eğitim çerçevesi içinde olması gerekmektedir. Okulda böyle bir ortamın oluşturulması için yönetici, öğretmen ve diğer çalışanlar arasında ilişkilerin demokratik normlarda olmasına özen gösterilebilir.

7-Araştırmada öğrencilerin tarih dersindeki demokratik davranış ve tutumlar ile ilgili ifadelerle yüksek bir oranda katılmış oldukları anlaşılmıştır. Öğrencilerin teorik boyuttaki bu durumlarını pratiğe dökebilmesi için sadece okulların, öğretmenlerin, ailelerinin değil, toplumun her kademesinde bulunan kurum, kuruluş, sendika, parti, vakıf, dernek, sivil toplum kuruluşları vb. büyük sorumlulukları vardır. Demokrasinin değerlerinin bilgi boyutu düzeyinde öğrenilip, benimsenmesi yeterince önemli değildir. Önemli olan bu öğrenilenlerin, yaşamın her yerinde uygulanması sureti ile yaparak-yaşayarak benimsenmesidir.

KAYNAKÇA

Atasoy, Ali(1997); *İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi ve İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen ve Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Davranışlarının Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. S.B.E., Ankara,

Barry, Norman P.(2003); *Siyaset Teorisi*, çev. Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin, Ankara,

Beetham, David – Boyle, Kavin(1998); *Demokrasinin Temelleri*, çev. Vahit Bıçak, Ankara,

Bilgen, H.Nihat(1994); *Çağdaş ve Demokratik Eğitim: Ders Geçme ve Kredi Uygulaması*, Ankara,

Büyükdüvenci, Sabri(1991);“Demokrasi Eğitim ve Türkiye”, *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Der.*, 23/2, Ankara, s. 583-597

Büyükkaragöz, Savaş(1989); *Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi*, Konya,

Çağlayan, Yaşar(1981); *Tarih Öğrenimine Başlangıç*, İstanbul,

Dahl, Robert A.(2001); *Demokrasi Üstüne*, çev. Betül Kadioğlu, Ankara,

Dance, E.H.(1969); “Tarih Öğretiminde Peşin Hükümler”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitaplarının Geliştirilmesi*, yay. haz. Otto- Ernst Schueddekepf- Edouard Bruley-E.H.Dance-Haakon Vigander, çev. Necati Engeç, İstanbul, s.65-97

Dewey, John(1996); *Demokrasi ve Eğitim*, çev. M.Salih Otaran, İstanbul,

Dilek, Dursun(2002); *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*, Ankara,

Duncan, David(1999); “Syllabus Design- A National or Word View, *History Education in Scotland*, edit. Peter Hillis, Edinburg, s.101-113

<http://ogm.meb.gov.tr>

Kaldırım, Elif(2004); “İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Demokrasi Alguları”, *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu (20-21 Mayıs 2004)*, Çanakkale, s.374-385.

Karakütük, Kasım(2001); *Demokratik Laik Eğitim*, Ankara,

Kıncal, Remzi Y.-Işık, Halil(2003); "Demokratik Eğitim ve Demokratik Değerler", *Eğitim Araştırmaları*, sayı 11, Ankara, s. 54-58

Klecker, Nic(1982); "Bir İnsan Hakları Eğitimi İçin", çev. Esen Sinanoğlu, *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*, yay. haz. İoanna Kuçuradi, Ankara, s. 151-155

Koullapis, Lory-Gregory(1998); "Türkiye'de Tarih Ders Kitapları ve Unesco'nun Önerileri", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, yay. haz. Salih Özbaran, İzmir, s. 283-292

Meyer, J.(1990); "Democratic Value and Their Development", *Social Studies*, Vol. 81, Issue 5, Sep/Oct, s.197-202

Özbaran, Salih(1997); *Tarih Tarihçi ve Toplum*, İstanbul,

Özbudun, Ergun; "Tarihsel Gelişim İçinde Demokrasi ve Eğitim", *Demokrasi İçin Eğitim*, yay. haz. Ferhan Oğuzkan, Ankara, s.3-11

Öztürk, Ruken S.(1994); *Sanata Duyulan İlgi Düzeyi İle Demokratik Tutum Arasındaki İlişki*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. S.B.E., Ankara,

Print, Murray – Qrnstrom, Susanne – Nielsen, Henrik Skovgaard(2002); "Educational for Democratic Processes in Schools and Classrooms", *European Journal of Education*, vol 37, no 2,193-210

Safran, Mustafa(1993); *Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretiminin Yapı ve Sorunlarına İlişkin Bir Araştırma*, Ankara,

Safran, Mustafa(1998); "Tarih Programları Nasıl Düzenlenmelidir", *Tarih Eğitimi ve Öğretimi (Makaleler)*,Ankara, s.16-27

Sakaoğlu, Necdet(1998); "İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, yay. haz. Salih Özbaran, İzmir, s. 143-152

Saracaoğlu, A. Seda- Evin, İlke –Varol, S. Rana(2004); "İzmir İlinde Çeşitli Kurumlarda Görev Yapan Öğretmenler İle Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, cilt 4, sayı 2, İstanbul, s.335-363

Schauer, Frederick(2002); *İfade Özgürlüğü: Felsefi Bir İnceleme*, çev. M.Bahattin Seçilmişoğlu, Ankara,

**TARİH ÖĞRETİMİNDE ÖĞRENCİLERİN DEMOKRATİK TUTUMLARININ BİREYSEL
DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Şahin, Nesrin(2004); "ÇOMÜ Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarının Demokratik Sınıf Ortamı İle İlgili Görüşleri", *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu (20-21 Mayıs 2004)*, Çanakkale, s.130-142

Turan, İlder(1977); *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*, İstanbul,

Türkbağ, Ahmet Ulvi(2002);"Bir Demokrasi Klasığı: Alexisde Tocqueville'de Demokrasi Kültürünün Temel Kurumları Olarak Yerel Yönetimler", *Doğu- Batı*, Yıl 6, S 21, İstanbul, s. 61-68

Yeşil, Rüştü(2001); *İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk. Üniv. S.B.E. Erzurum,